

Noge so trudne in trudnost v srce sega,
prah in potna sraga na gola ledja lega —
Dajte nam dežja, oblaki, ne belega smeha,
vino in žene, kje ste, o kje si, naša uteha?

Na koncu teh cest nas ne čakajo beli domovi,
ne matere, ne rože, ne ljubezni nočni sadovi:
na koncu teh cest nas čakajo nove ceste,
na koncu teh cest nas čakajo nove ceste.

2.

Jaz bom položil roke kot svečenik
na sleherno stvar na zemlji in sleherna stvar
na zemlji bo mojemu poželenju kruh in kri,
slast in strast, pesem in smeh in dar.

Stopil na vsako bom cesto, ki vodi po zemlji,
ob njej bom pod vsakim drevesom okusil mehkobo sence,
napil se bom vode v studencih in vonja vetrov,
spletal iz rož bom in trav in zelenja daritvene vence.

Vrgel bom svoje telo v valove vseh rek in potokov,
ga barval v rosi, v zarji in v soncu poldneva,
na vetru in dežju, pod črno težo oblakov,
naj se krivi, naj poje in moč razodeval!

Jaz si bom našel počitka v blazinah vseh ležišč,
ljubezni v vseh posteljah, v vseh cerkvah Boga,
in sredi sveta kjerkoli, v nesluteno lep večer
okusil bom muko in slast poslednjega sna.

Kultura in politika

Lojze Ude

Predvsem me kot Slovenca zanima danes odnos med kulturo in politiko, med kulturno in politično usmerjenostjo slovenskega naroda, kakršen dejansko je in kakršen bi načelno moral biti, ter vprašanje po vzrokih sedanjega odnosa.

Pri vsakem narodu obstoji namreč neka skoro nenormalna napetost med kulturo in politiko, skoro trajna neskladnost med kulturno in politično usmerjenostjo. Pri nobenem narodu pa ni ta napetost in neskladnost tako

ostra in globoka, pri nobenem drugem narodu ne kaže tako katastrofalnih znakov kakor pri slovenskem.

Izhajam pri tem iz občutja in prepričanja, da mora človek iz svojih bitnih lastnosti stremeti po premagovanju tega razdora, da mora narod stremeti po čim največji skladnosti kulturne in politične usmerjenosti in da se po jakosti takih stremeljenj meri duhovno zdravje, življenjska volja človeka, naroda. Iz svojega idealistično-realističnega gledanja na življenje iščem za vzroki tega razdornega pojava najprej v človekovi duhovnosti in šele nato v tako imenovanih razmerah, gospodarsko-socialnih in drugih. Zato trdim, da je prvi in glavni vzrok tega pojava razkroj človeško-osrednjega, celotnostnega in občestvenega občutja in razumevanja življenja povsod in zlasti pri nas. Mislim, da je tako gledanje na življenje, ki postavlja človeka v središče dogajanja, njegovo moralno silo poguma in resničnosti kot glavno gibalno silo, njegovo celotno in občestveno rast kot cilj vsega razvoja, za človeka še najbolj častno, najbolj resničnim nujnostim njegovega življenja ustrezajoče. Meni vsaj se vsiljuje to naziranje s prav spontano samoumevnostjo.

S tega zrelišča morata kulturno in politično delo potekati k istemu cilju: k plemenitenju in okrepitvi, osvoboditvi slehernega človeka vsakega naroda; le sredstva, oblika udejstvovanja je različna. Vsako delo, vsaka ideja, stvar, institucija in organizacija je vredna le toliko, kolikor daje človeku, pripomore njegovi pokončni, celotni in občestveni rasti. Hierarhične razvrstitve po vrednosti in važnosti enega ali drugega udejstvovanja s tega zrelišča principiелno ne more biti in tudi ne priznavanja zakonitosti, apriorne duhovne nadmoči kulturnega delavca nad političnim ali narobe. Dà, s tega zrelišča so možna razdobja, ko more v teh in takih razmerah politično delo doseči več kakor kulturno ter je nadalje možno, da je delo nekega politika za neko dobo duhovno bolj tehtnega in odločilnega pomena kakor delo kateregakoli kulturnega delavca tiste dobe.

Današnje civilizacijsko stanje pa je pač tako, da v najvišji meri odvrča človekov pogled od njega samega k stvarjem, da mu razkraja celotnostno in občestveno gledanje na življenje ter da mu stremeljenje po skladnosti čuvstva, misli, besede in dejanja, torej tudi kulturnega in političnega dejanja, prikazuje kot nekaj nemogočega in nesmiselnega. Karakteristika današnjega civilizacijskega stanja je v samosvoji, človeško-osrednjemu, celotnostnemu in občestvenemu vrednotenju sovražni logiki tehničnega in gospodarskega razvoja, narekovani po nositeljih individualistično-gospodarskega sistema, ki so duhovno dobičkarsko in uživateljsko usmerjeni. V tem stanju, karakteriziranem nadalje še po naraščajoči delavni specializaciji in skrajni racijonalizaciji vsake stroke, je človeku zelo težko ohraniti razumevanje celotne zvezanosti življenja; v vedni nevarnosti je, da v svojem strokovnem delu in v borbi za vsakdanji kruh popolnoma izgine, da izgubi stik

z življenjem, z ljudmi izven svoje stroke ter da izgubi moč, določiti svoje mesto ter nalogo v celoti človeškega življenja. V tempu, narekovanem po takem stanju, težko najde še toliko miru, da bi pogledal vase in se mirno razgledal in razmislil. Le v neki nejasni, iz celote človeške bitnosti stalno se oglašajoči nezadovoljnosti zaznava to zmehanizirano telo, da v življenju nekaj zanj bistvenega ni v redu.

Če vpoštevamo še dejstvo omejenosti človeških sil, je treba priznati, da je v tem civilizacijskem stanju izpostavljen prav politik po naravi svojega dela dosti večjim nevarnostim, da zapade v neko periferno, razbito gledanje na življenje in da mu daljnji, veliki cilji človeka, naroda v prerivanju iz dneva v dan izginejo izpred oči. Kulturni delavec ima po naravi svojega dela dosti več možnosti mirnega, celotnostnega razgleda po življenju, dosti več možnosti premega zasledovanja bistvene linije človeškega razvoja. Odtod sociološko normalno večji, pozitivnejši pomen kulturnega dela za življenje nekega naroda, kakor ga ima politično delo, odtod neka stalna napetost in neskladnost med kulturo in politiko celo tam, kjer izhajata kulturni in politični delavec iz istega življensko-nazornega izhodišča, odtod pa tudi normalno večja verodostojnost mnenja strankarsko političnih vplivov osvobojenega kulturnega delavca, kadar je v nekem bistvenem vprašanju narodovega življenja v sporu s politikom.

In vendar — kljub vsemu! — Javni delavci vsakega naroda občutijo napetost in neskladnost med kulturo in politiko kot nekaj tragičnega, trpijo ob tem pojavu, skušajo premostiti nasprotja, iščejo potov, da bi se to nasprotje odpravilo in politični red približal kulturnim zahtevam in ciljem. Pri nas pa, ob razkolu kulturne in politične usmerjenosti, kakor je ni pri nobenem drugem narodu na svetu, gredo politiki na dnevni red mimo slovenskih kulturnih dejstev in stremljenj z brezbržnostjo, katere je razmišljajočega človeka groza. Še več: neprestano se pojavljajo pri nas politične ideologije in organizacije, ki v besedah, še bolj pa v dejanju negirajo dejstvo slovenske kulture in smisel njene, po glavnih predstavnikih vidne smeri: rasti slovenskega človeka, naroda, iz sebe. In celo isti ljudje, ki v kulturi sicer pravijo, „da, da“, govorijo v politiki „ne, ne“. Živi, celoto človeka in življenja objemajoči duh ter iz tega duha porojeno stremljenje po skladnosti čuvstva, misli, besede in dejanja, kulture in politike, sta pri nas brez cene.

Pri nobenem drugem narodu se tudi s tolikim poudarkom ne proglašata politika kot stroka, znanost zase, ki da s kulturo nima ničesar opraviti in je kulturni delavci ne morejo razumeti. Noben narod ni oblagodarjen s tolikim številom tako imenovanih praktičnih, realnih samopolitikov, ki kulturno ne pomenijo nič in še manj kot nič. Noben narod ni tako reven na pravih kulturnih politikih. Kako drugače je to pri drugih, celo velikih narodih, o katerih bi človek mislil, da laže izvedejo in prenesejo delitev

dela. Največji politiki navadno tudi v kulturnem svetu nekaj pomenijo. In obratno: najmočnejši kulturni delavci pozorno spremljajo, analizirajo in kritizirajo tudi delo politikov. Ker izhajajo in zajemajo iz polnosti in celote življenja.

Pri nas pa: naša povojna literatura je z redkimi izjemami tvorba solipističnih plesalcev v ječi svojega jaza, polna bolestnih krčevitosti in mističnih prividov ter strahu pred borbo z življenjem in razmerami, kakršne so. V publicistiki pa je iz prav zadnjega časa preznačilno stališče novega „Ljubljanskega Zvona“, zlasti njegovega ideologa B. Borka. Z veliko načitanostjo, a ob hudem pomanjkanju lastnega in odkrito udarnega stališča, Borko enkrat s Stendhalom, drugič z Julienom Bendo „temeljito obračunava z intelektualci, ki so izdali svoje pravo poslanstvo v človeški družbi in se čedalje bolj ukvarjajo s politiko“ (Ljubljanski Zvon, 1. števil. 1. 1933., str. 62). Borko namreč noče služiti nikakim političnim interesom, zato je iz same čiste skrbi za duhovnost med Slovenci prevzel uredništvo novega „L. Z.“ Pri Slovencih je možno, da se v tem času najde celo med kulturnimi delavci človek, ki misli, da ni nič bolj potrebnega, kakor da obračunava s tistimi kulturnimi delavci, ki so se uprli političnemu diktatu njegovih gospodarjev in da ni nič bolj važnega, kakor da odganja izobraženstvo od politike. Morda pa bo Borko obračunal tudi s kakim Masarykom, Mannom, Barbussom, Unamuno, Crocejem, Panaitom Istratijem, Gorkim, Krležo in še z Adamičem in prav za prav celo z Lajovicem, da omenim le nekaj imen, ki mi prihajajo na misel? Vsi ti intelektualci, se mi zdi, se kar močno zanimajo za politiko.

Tako se pri nas sistematično, na najneiskrenejši, kulturnega delavca nevreden način, z najavtoritativnejših mest odvrča izobraženstvo od politike, dà, že od samega temeljitejšega razmišljanja in študija političnih problemov sedanjosti. Zakaj? Zato, ker bi poglobitev v te probleme in eventualno večja udeležba izobražencev v praktični politiki, s celotnejšim gledanjem na življenje in s temeljitejšim znanjem, mogla škodovati neki določeni politični skupini.

In vendar ne gre za drugo, kakor da se slovenska politika kultivira, da se usmeri po dejstvih in zahtevah kulture, da se slovenskim kulturnim dejstvom ne dela sila in da se kulturno ustvarjanje ne usmerja po samovoljnih političnih zahtevah v neko enostransko, samostansko ali zgolj erotično ali neko nivelizujočo socialno duhovnost brez kvišku stremečega duha. Zmagati mora načelo, da je treba izhajati od kulture in s kulturo k politiki, k borbi za oblast, in ne obratno. Borko zastavlja vprašanje čisto napačno. Prav nič ne gre zato, da naj bi izobraženci pred politiko bežali, temveč nasprotno: slovenski izobraženci, kulturni delavci, bi morali radi polnokrvnejšega izživljanja slovenskega naroda pokazati za politiko dosti več interesa, kakor ga kažejo. Le iz pravilnega življenjsko-nazornega iz-

hodišča je treba pri tem izhajati, s pravilno hierarhijo vrednot, s poglavljenim smislom za konkretno dano situacijo.

Vsi narodi imajo opraviti s problemom odnosa med kulturo in politiko. Razdor med kulturno in politično usmerjenostjo Slovencev pa je nenormalno oster in poln katastrofalne nasičenosti. Ob dejstvu, da se imajo vsi narodi pri reševanju tega problema boriti s skoraj enakimi težavami, kar sem nakazal zgoraj, prihajam torej celo z upoštevanjem slovenskih individualnejših težav kakor je n. pr. maloštevilnost (tudi več drugih narodov je maloštevilnih) in izpostavljena zemljepisno-politična lega (kaj pa n. pr. Čehi?) do zaključka, da je ta razdor prvenstveno duhovnega izvora in da ta razdor povzročajo zunanje okoliščine šele v drugi vrsti.

Kriza slovenskega naroda, kakor se nam v najvidnejši in najizrazitejši obliki prikazuje v tako ostrem in globokem razdoru med kulturo in politiko, je prvenstveno kriza duha, kriza človeškoosrednjega, celotnostnega in občestvenega gledanja slovenskega človeka, zlasti javnega delavca, na življenje.

Pogovor

Louis Adamič

Opomba. Naslednje strani so odlomek iz novega romana Louisa Adamiča, „Otemnela planota“, ki ga je v zadnjih šestih mesecih napisal v Jugoslaviji. Roman obravnava gospodarsko, socialno, kulturno in duhovno krizo ter sile v Združenih državah po svetovni vojni, zlasti po letu 1928.

Osrednja oseba zgodbe je mlad časnikar, Peter Gale (izgovori Gejl) čigar ded je bil slovenski priseljenec in delavec, Anton Galè, ki je padel v bitki med delavci in policijo v Chicagu leta 1886. Petrov brat Andy je raketir, ki ga tudi ubijejo v Chicagu leta 1928. Petrova sestra Margaret je poročena s kapitalistom v Novi Angliji. Druge važnejše osebe v romanu so še: Jack Manes, levičarski delavski agitator; Roger Adams, radikalni intelektualec; njegova žena Seren Adams, ki aktivno sodeluje pri delavskem gibanju; njuna hči Marcia, ki se tudi udeležuje delavskega gibanja in postane Petrova žena; naposled Richard Stedman, Margaretin soprog, bolj ali manj tipičen ameriški industrijalec.

Pod pritiskom splošne krize v ameriškem življenju in zaradi stikov z Jackom Manesom, z Rogerjem in Sereno Adamsovo ter z Marcio se razvije Peter v socialno usmerjenega pisatelja in intelektualca. V njegovem življenju in značaju, kakor tudi v življenju in značajih ostalih oseb v romanu, skuša Louis Adamič prikazati zapleteni in tragični položaj, v katerega je danes zašel eden največjih narodov na svetu.

Prikrajsanje je bilo — tako sta zaključila Peter in Roger, ko sta pretresala položaj, navidnejša značilnost ameriškega življenja v letu 1931. Roger je trdil, da je bila večina Američanov kot človeških bitij prikrajšana že davno pred krizo, da ni bil „polom“ leta 1929 prav za prav nič drugega kakor senzacionalni začetek končne stopnje v razkroju individualistične filo-